



Barabás Andrea Tünde<sup>1</sup>

## Nagyvárosi bűnmegelőzés

*Az alábbi tanulmány témáját azért választottam Blaskó professzor köszöntéséül, mert a Bűnügyi Tudományok Intézetében együtt munkálkodva, a szakmai viták során az egyes jelenségeket illető álláspontunk különbözőségének magyarázataként gyakran jutottunk arra, hogy ez a büntetőjogi és a kriminológiai szemlélet eltérő megközelítésmódjából adódik.*

*Remélem, hogy az alábbiak Professzor úr egyetértésével találkoznak, nem felbőszítvén öt születésnapja alkalmából.*

A világ nagyvárosaiban követik el a bűncselekmények közel háromnegyedét. Ez nem véletlen, hiszen itt koncentrálódik a lakosság a leginkább, miközben itt valósul meg a legkevésbé a közösségi kohézió, az egy lakókörnyezetben élők támogató magatartása, odafigyelése egymásra. Az OECD jelentése<sup>2</sup> szerint tagországaiban a lakosság kétharmada él városokban, sőt metropoliszokban. Ez az arány folyamatosan növekszik, hiszen a nagyobb városok kínálnak jobb munkalehetőségeket és megélhetést.

A városok naponta szembesülnek a lakosságnövekedés miatti növekvő környezeti terheléssel, infrastrukturális szükségletekkel annak érdekében, hogy jobb életminőséget biztosítsanak elfogadható költséggel, és eközben folyamatosan küzdenek olyan jelenségekkel, mint a slumosodás vagy a bűnözés (WOETZEL et al. 2018).

Magyarországon is a városi bűnözés a jellemző. A bűncselekmények nagyjából 80%-át a városokban, és azokon belül is elsősorban a sűrűbben lakott városrészekben követik el. Ez nyilvánvalóan szoros összefüggésben van azzal a ténnyel, hogy a lakosság is a városokban tömörül. A lakásállomány 21%-a Budapesten, 52%-a más városokban található, míg viszonylag kisebb arányban, 27%-ban községekben (*Mikrocenzus 2016* [2017]).

<sup>1</sup> Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Kriminológiai Tanszék, tanszékvezető egyetemi tanár.

<sup>2</sup> Elérhető: [www.oecd.org/cfe/regional-policy/urbanmetroreviews.htm](http://www.oecd.org/cfe/regional-policy/urbanmetroreviews.htm) (A letöltés dátuma: 2018. 09. 20.)

A nagyvárosi bűnözés megelőzésében jelentős szerepet játszik a tudatos tervezést és gondolkodást igénylő szituációs bűnmegelőzés, amely *a prevenciót mindenekelőtt a bűnalkalmak csökkentésére és megváltoztatására koncentrálja*, nem pedig a tettes motivációit akarja megváltoztatni. Vagyis a figyelem központjába az a *sztuáció* kerül, amelyben a cselekményt elkövetik. Az épített és szociális környezet megváltozásával csökken a bűnelkövetői magatartás bekövetkezésének valószínűsége is. Ez egyrészt a felderítési kockázat megnövelésével, másrészt a tettes lehetséges hasznának csökkentésével érhető el. A mintázatokat alakítja a jog, az elkövetői motívum és cél (BRANTINGHAM–BRANTINGHAM 1993). Ez a megoldás, nem lebecsülve a szociatív prevenció kiemelkedő fontosságát, ahhoz képest viszonylag gyors és biztos eredményekkel kecsegtet a világ nagyvárosaiban.

Mind a szituációs bűnmegelőzés, mind pedig az épített környezet által megvalósított bűnmegelőzés fogalma a környezeti kriminológia vizsgáldási körébe tartozik, és az úgynevezett *lehetőségelméletek* alkotják alapjait, amelyek szerint a bűnözés bizonyos fajtái a mindennapok során adódó lehetőségeket használják ki. Ez természetesen nem az összes bűncselekménytípusra, hanem elsősorban a vagyon elleni cselekmények többségére jellemző. Kiindulópontjuk, hogy a bűnöző rendszerint akkor követi el a bűncselekményét, ha arra alkalma adódik. Ha egy adott területen a lehetőségek megnövekednek, akkor várhatóan a bűncselekmények is megsokszorozódnak. A bűnelkövető motivációja nem elegendő a bűncselekményhez, megfelelő alkalomra is szükség van. Ezek az elméletek (lásd a rutintevékenység modellje, a bűnözésimintázat-vizsgálatok és a racionális választás elmélete) a társadalmi dezorganizáció gondolatához kapcsolódóan az egyéni devianciákat a bűnözés elkövetésével kapcsolatos gondolkodási folyamatokkal összefüggésben magyarázzák. Egyben arra is rámutatnak, hogy a bűnözés kialakulása és a bűn elkövetése nem kizárólag a bűnözők életéből vezethető le. Eszerint amennyiben az elkövetők motivációja és választása értelmezhető, azok ismeretében a bűnmegelőzés megfelelő módjait is ki lehet alakítani.

*A szituációs bűnmegelőzésnek számos módszere/fajtája van, hiszen gyakorlatilag az összes, a konkrét bűncselekményi helyzet kialakulását megakadályozó technika ide tartozik. Így például az ENSZ értelmezésében az áldozatok informálása és segítése is a szituációs prevenció része (GÖRGÉNYI 2008). Gyakran hangoztatott vélemény ennél a megelőzési formánál, hogy a bűnelkövetés okait nem a gyökerénél fogja meg (neveléssel, támogatással, társadalmi változásokkal, hosszú távú stratégiákkal), így nem is képes megszüntetni a bűnözést, valójában pusztán csak áthelyezi más területekre (CLARKE 1992).*

A szituációs bűnmegelőzésnek számos módszere van, hiszen minden a konkrét bűncselekményi helyzet kialakulását megakadályozó technika ide tartozik. Ezek között kiemelt szerepe van az épített környezet átalakításának és a környezeti tervezésnek (angolul *Crime Prevention through Environmental Design*,

CPTED), amely a bűnözői magatartás környezet átalakítása által történő, multidiszciplináris szemléletű megközelítést és az ennek megfelelő megelőzési módszerek összességét foglalja magában. Kiemelt célterületei a nagyvárosok, ahol a bűncselekmények túlnyomó része megtörténik.

Előnye, hogy – miként a situációs megelőzés általában – nem igényel elkövetői prognózist vagy az egyéni veszélyességre alapozó elképzelést, hanem a közvetlen situációra fókuszál. További előny, hogy a situációs komponensek stabilabbak és egyszerűbbek a megelőzés számára, mint a személy és annak viselkedése (IRK 2008).

Az építészeti bűnmegelőzés a situációs bűnmegelőzés fogalmi körébe tartozó bűnmegelőzési módszer és eszköz, amely az 1970–80-as években indult hódító útjára, és a bűnmegelőzésnek mindinkább előtérbe kerülő ága. Jelentősége abban rejlik, hogy számtalan lehetőséget nyújt az adott területen a bűnözés egy adott fajtájának visszaszorítására. Lehetőség van építészeti megoldásokkal küzdeni a vagyon elleni, az erőszakos és a közlekedési bűncselekmények ellen is. Ezek a megoldások egyetlen alapelv köré csoportosulnak, mégpedig megszüntetni a bűnalkalmat. Miként a situációs megelőzést, úgy az építészeti megelőzést is gyakran éri kritika, amely szerint a védett területekről a szomszédos területekre helyeződik át a bűnözés. Önmagában azonban ez nem okozhatja a bűnözés áttevődését, hiszen ahhoz szükséges a bűnalkalom, vagyis az új helyszín kedvező körülményei. Az elkövetők jelentős része (elsősorban a vagyon elleni cselekmények körében) a megfelelő lehetőséget keresi, és akkor cselekszik, ha azt megtalálja (DALLOS 2008).

A mindennapokban ez olyan technikák összességét jelenti, amelyek képesek befolyásolni a bűnelkövetők döntését, és ezzel megelőzik a bűncselekmények elkövetését. Az elnevezés Ray Jeffery 1977-ben publikált tanulmányából ered (JEFFERY 1977), elméleti alapjait Oscar Newman dolgozta ki (NEWMAN 1973; NEWMAN 1996). Ő munkálta ki az úgynevezett *defensible space* (védhető tér) fogalmát, ami a mai napig meghatározza az építészeti bűnmegelőzés elveit. Newman szerint a *defensible space* egy olyan lakókörnyezeti modell, amely képes meggátolni a bűnelkövetést külső beavatkozás nélkül. A védhető tér mechanizmusok láncolatának az összessége, olyan tényleges vagy szimbolikus akadályok rendszere, amelyek a térre erős hatást gyakorolnak, megteremtik a felügyelet és az áttekinthetőség lehetőségét, és ezzel az adott terület kontroll alatt tartását. Ezt a helyi lakosok alkalmazhatják életük, családjuk, szomszédjaik és barátaik biztonsága érdekében.

Newman vizsgálataival arra keresett választ, hogy van-e összefüggés a lakóházak és lakóterületek – a lakókörnyezet – kialakítása és a bűncselekmények között. Az 1970-ben kezdett kutatásában New York 150 ezer városi tulajdonban lévő lakását figyelte meg, amelyekben összesen 528 ezer ember lakott. New York-

ban a városi lakásigazgatás részletes jelentéseket készített a házakban és az előttük előforduló bűncselekményekről, rongálásokról. Ezeket az adatokat dolgozta fel Newman a háztípus, a házmagasság és a környezet szerint. Megfigyelte, hogy a New York-i túlnépesedés annak a következménye, hogy vidékről és a világ más területeiről alacsony jövedelmű tömegek áramlottak be a városba, valamint, hogy ennek a tömegnek az elhelyezésére az Amerikai Egyesült Államokban gyakori földszintes vagy csak néhány emeletes házak helyett pontszerűen kialakított toronyházakat építettek, amelyeket minden oldalról közterület határol, illetve hogy főként ott emelkedett nagyon a bűnözés, ahol alacsony jövedelmű családok magas házakban laknak (NEWMAN 1973).

Az Egyesült Királyságban például Terence Morris végzett kutatásokat, és ennek során vizsgálta a bűncselekmény színhelyét és a tettes lakhelyét (MORRIS 1985), és kiderült, hogy – bár a lopásokat leginkább az üzleti negyedben követik el – a tettesek a *slumból*, a „szociális” lakások negyedéből jönnek. Ez volt az alapja annak a kriminológiai tételnek, amely megkülönböztette az elkövetés szempontjából vonzó területeket (*attracting areas*), ahol – a bűnöző szempontjából – érdemes bűncselekményeket elkövetni, és azokat a területeket, ahonnan a bűnelkövetők származnak (*breeding areas*).

Míg korábban az egyes városrészek eltérő bűnözési statisztikáját a nagyobb népsűrűséggel, valamint az alacsonyabb anyagi és műveltségi szinttel magyarázták, az 1960-as évekre felismerték, hogy az egyes városrészek építészeti megoldásai is hatással lehetnek a bűncselekmények arányára.

A városrészek építészeti megoldásai ugyanis maguk is elősegíthetik a bűncselekményi helyzet kialakulását. Az utcák és egyéb közterületek, az épületek külső és belső kiképzése kiváló alkalmat kínálhat bizonyos bűncselekmények elkövetésére; a bűnözők rejtőzködése és menekülése szempontjából rendkívül előnyös lehet. Az egyre kisebb területegységekre koncentrált kutatások körülbelül az 1970-es évekre jutottak el a háztömbök, a házak bűnözési szempontú vizsgálatához, és a bűnözési helyzetet állították a vizsgálat homlokterébe (DALLOS 2008).

A CPTED a bűnalkalmak csökkentésének építészeti és tervezési megoldásait helyezte előtérbe. A lehetőségelméletekben megfogalmazottakat figyelembe véve abból indul ki, hogy a bűnelkövetők többsége logikus döntés eredményeként követi el bűncselekményét. A cél kiválasztása során az összes körülményt figyelembe veszi (elhelyezkedés, megközelíthetőség, felügyelet, kamera stb.), és összeveti a lehetséges előnnyel, amellyel a bűncselekmény elkövetése kecsegtet. Ennek alapján dönti el, hogy arányban van-e az esetleges nem várt következményekkel (például a lebukás esélye, az esetleges büntetés). Olyan megoldások és eljárások gyűjteményét tartalmazza, amely a közterületek (parkok, járókelők mozgásterei, tömegközlekedési megállóhelyek stb.) tervezésének vagy a meglévő struktúrák átalakításának a bűnelkövetés lehetőségét csökkentő módjait foglalja

össze. Alkalmazása elősegítheti a közterületek biztonságát és növelheti az e területeket használók biztonságérzetét.

Az úgynevezett második generációs CPTED a fizikai tér vizsgálata mellett az egyént és a közösséget állítja a középpontba. Az épített fizikai környezet megváltoztatása hatással van az ott élők viselkedésére, ezért fontos, hogy mindez az adott közösség bevonásával történjen meg. Ezáltal érvényesülhetnek a második generációs alapelvek: a szociális kohézió, amely biztosítja a közösség együttműködését, egymásra figyelését; létrejönnek az urbanizált térben oly sokszor hiányolt társadalmi kapcsolatok, amelyek olyan közösségi kultúrát keletkeztetnek, amelyben közös érték a biztonság, a környezetért és a másokért való felelősségvállalás; valamint az élettér vonatkozásában érvényesülő alapelv, az úgynevezett *kapacitásküszöb*, amely arra vonatkozik, hogy az egyes területek lakosságának növelése kapcsán az emberi lépték nem haladható meg (MOLNÁR 2019).

A biztonság megteremtéséhez szükséges összefüggésrendszerben a rendőrség szerepe is többrétű, feladata nem pusztán a hagyományos bűnmegelőzési eszköztár alkalmazása, hanem aktív részvétel olyan új feladatokban, mint például a tervezési folyamatok vagy akár a bűnözéstől való félelem csökkentése.

Az építészeti bűnmegelőzésben játszott rendőrségi felelősségvállalásra jó példákat láthatunk például Hollandiában, ahol a rendőrség 1994 óta alkalmazza az úgynevezett *biztonságos ház* (*Secure Housing*) módszert, igen sikeresen. A Biztonságos Ház Tanúsítványt (*Label Secure Housing – Politiekeurmerk Veilig Wonen*) a rendőrség állítja ki a biztonsági szempontoknak megfelelő házak számára. Célja, hogy aktívan ösztönözze és segítse az építészeti megelőzési módszerek alkalmazását. 1996-tól ennek érdekében építési tervtanácsadókat képeznek a holland rendőrség számára.

Az 1990-es évek végén a Secure Housing mozgalom annyira sikeresnek bizonyult, hogy a helyi hatóságok elfogadták, és beledolgozták tervezési irányelveikbe. 2004-ben az iránymutatásokat elfogadva létrejött a holland építési szabályzat, ennek alapján kell tervezni és fejleszteni minden újonnan épülő lakást, ingatlant. A módszer célja nemcsak a bűnözés (főleg betörés, autóval kapcsolatos bűncselekmények, lopás, vandalizmus, kisebb jogsértések), hanem a bűnözéstől való félelem csökkentése a környezettervezés segítségével. A holland rendőrség Secure Housing programja látványosan csökkentette a bűnözést a CPTED alkalmazásával, és azzal, hogy a lakások fizikai biztonsága megerősödött. A betörések kockázata jelentősen csökkent: 95%-kal az új épületekben és 80%-kal a környezetükben (JONGEJAN–WOLDENDORP 2013).

Az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában, az Egyesült Királyságban és a skandináv országokban szintén évtizedek óta alkalmazzák a CPTED-elveket a városépítésben, -tervezésben, amelyek a közterületen, lakótelepen, aluljárókban, parkokban vagy az épített környezet egyéb jellegzetes helyein megelőzhetik, illetve csökkenthetik a bűnelkövetéseket, javíthatják a lakosság köz- és biztonságérzetét.

Az Egyesült Királyságban már mintegy 40 éve foglalkoznak az építészek, a várostervezők és a rendőrség azzal, miként lehet város- és épülettervezéssel bűncselekményeket megelőzni. A már említett *Secured by Design* program alapján épült ki a rendőrség speciális tevékenysége, amelynek keretében lakások, lakóházak vagy egész városnegyedek vonatkozásában adnak a biztonságosság elérésének kérdésében tanácsot.

Svédországban a betörések elleni nemzeti programot az igazságügyi minisztérium irányítja, és az építészeti hatóságokkal a főhatóság tartja a kapcsolatot annak érdekében, hogy az építkezések közben érvényre jussanak a biztonsági szempontok. Finnországban szintén a rendőrséggel szoros együttműködésben tervezik a lakónegyedeket, figyelembe véve egyrészt a köz- és közlekedésbiztonsági szempontokat, másrészt azt, hogy a fiatalok lakókörzetükben találhassanak szabadidőközpontokat (IRK 2008). A rendőrségnek a külföldi tapasztalatok szerint kiemelkedő szerepet kell vállalnia az elvek kidolgozásában, a megfelelő szakemberképzésben, valamint az úgynevezett *hot spotok* (forró pontok) azonosításában, és a megoldások kidolgozásában, ideértve a lakossági közreműködés kieszközölését is (WEICHT 2014).

Napjainkban a városokat világszerte érő újabb és újabb kihívásokra új eszközrendszert kínálnak a smartcity-elméletek, amelyek nem tesznek mást, mint a jelen kor kihívásaira a jelen kor rendelkezésre álló eszközrendszerével, főként az infokommunikációs technológiák (ICT) igénybevételével, keresnek megoldást. A *smart city* komplex fogalma integrált megközelítést igényel annak érdekében, hogy a városok üzemeltetése valóban hatékonyabb legyen, illetve hogy egy élhetőbb és fenntarthatóbb lakókörnyezetet kapjunk, és nem csak azért, mert tiszta a levegője és sok tömegközlekedési lehetőség áll a lakosság rendelkezésére. Az élhető- vagy okosváros-konceptióhoz hozzátartozik az is, hogy az összegyűjtött adatokat a különböző bűncselekmények – rablás, betörés, közúti baleset stb. – megelőzésére használják fel a hatóságok, illetve arra, hogy minél gyorsabban kiérjenek egy incidenshez (SZENDREI 2014).

A külföldi tapasztalatok azt mutatják, hogy a bűnözéssel szembeni fellépés hatásossága sokféleképpen növelhető. Ezek egyike, hogy nemcsak a büntető törvénykönyvbe ütköző cselekmények ellen lépnek fel, hanem azokkal a széles értelemben vett közrendet sértő jelenségekkel szemben is, amelyek riasztják a normakövető és vonzzák a normasértő állampolgárokat (IRK 2008). Ez egyaránt segíti a félelem csökkentését és a bűnözés szélesebb spektrumú megelőzését. Ahogy Beccaria megállapította a kriminológia máig érvényes alaptételét a 18. században: jobb a bűnt megelőzni, mint büntetni (BECCARIA 1967, 138.). A büntetőjogi gondolkodást meghatározó Beccaria munkásságához köthető a büntető joggyakorlat humanizálódása is – írja Blaskó Béla (BLASKÓ 2010, 35.). Így találkozott tehát a kriminológiai és büntetőjogi szemléletű megközelítés a korábbi évszázadokban, és erre alapozva gondolkodnak együtt büntetőjogászok és kriminológusok napjainkban is.



## Irodalomjegyzék

- BECCARIA, Cesare (1967): *Büntetés és büntetés*. Budapest, Akadémiai.
- BLASKÓ Béla (2010): *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Debrecen, Rejtjel.
- BRANTINGHAM, Paul J. – BRANTINGHAM, Patricia L. (1993): Environment, Routine, and Situation: Toward a Pattern Theory of Crime. In CLARKE, Ronald V. – FELSON, Marcus eds.: *Routine Activity and Rational Choice: Advances in Criminological Theory. Vol. 5*. New Brunswick (US-NJ) – London, Transaction.
- CLARKE, Ronald V. (1992): Introduction. In CLARKE, Ronald V. ed.: *Situational Crime Prevention: Successful Case Studies*. New York (US-NY), Harrow and Heston.
- DALLOS Endre (2008): Építészeti bűnmegelőzés a mérnök szemével. In BARABÁS Tünde szerk.: *Épített környezet – bűnözés – szituációs bűnmegelőzés*. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet. 107–126.
- GÖRGÉNYI Ilona (2008): Az áldozattá válás megelőzése. *Ügyészek Lapja*, 15. évf. 6. sz. 59–70.
- IRK Ferenc (2008): Szituációs bűnmegelőzés lakóövezetekben. In BARABÁS Tünde szerk.: *Épített környezet – bűnözés – szituációs bűnmegelőzés*. Budapest, Országos Kriminológiai Intézet. 78–107.
- JEFFERY, Ray C. (1977): *Crime Prevention Through Environmental Design*. Thousand Oaks (US-CA), SAGE.
- JONGEJAN, Armando – WOLDENDORP, Tobias (2013): A Successful CPTED Approach: The Dutch ‘Police Label Secure Housing’. *Built Environment*, Vol. 39, No. 1. 31–48. DOI: <https://doi.org/10.2148/benv.39.1.31>
- Mikroenzus 2016* (2017). Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.
- MOLNÁR István Jenő (2019): A tudatos építészeti és környezeti tervezés újradefiniált szerepe a bűnmegelőzésben. In TÓTH Eszter szerk.: *Biztonság. Város. Közösség. A SafeCity konferencia-sorozat előadásainak válogatott gyűjteménye*. Pécs, KulturAktív Egyesület. 27–34. Elérhető: <https://bit.ly/33SzBww> (A letöltés dátuma: 2019. 09. 02.)
- MORRIS, Terence (1985): *The Criminal Area: A Study in Social Ecology*. Westport (US-CT), Greenwood Press.
- NEWMAN, Oscar (1973): *Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design*. New York (US-NY), Macmillan.
- NEWMAN, Oscar (1996): *Creating Defensible Space*. Washington D. C., U.S. Dept. of Housing and Urban Development, Office of Policy Development and Research.
- SZENDREI Zsolt (2014): *Smart City, a jövő városa*. Elérhető: <https://bit.ly/3gL9Fqm> (A letöltés dátuma: 2018. 02. 11.)
- WEICHT, Christian (2014): Der Weg zur sicheren Stadt führt über den Hot Spot. Überlegungen zur städtebaulichen Kriminalprävention. *Forum Kriminalprävention*, No. 4. 32–36.
- WOETZEL, Jonathan – REMES, Jaana – BOLAND, Brodie – LY, Katrina – SINHA, Suveer – STRUBE, Gernot – MEANS, John – LAW, Jonathan – CADENA, Andrés – TANN, Valerie von der (2018): *Smart Cities: Digital Solutions for a More Livable Future*. New York (US-NY), McKinsey Global Institute.